

אם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלין עמו משלו'. ואף על פי שהקדימו ולקחו בהמה אחרת עד שלא נשחט זה והרי דעתם מראה שחפצים בקרבן אחר – כל שלא ביטלו את השליחות במפורש, לא בטלה השליחות. וכן אתה דן בשאר שליחויות (עפ"י מרדכי גטין רפ"ד שסו – בשם רבי שלמה. וע' שו"ע אבן העזר לה, יב קמא, מד ובהגר"א שם; שו"ת מהרי"ק עו).

ואם אינו ידוע איזה מהן נשחט ראשון או ששחטו שניהם כאחד – הוא אוכל משלו והם אינם אוכלין עמו ושלחן יצא לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני'. מבואר שאף על פי שאינם יכולים לאכלו מפני הספק – יצאו ידי חובת הקרבה. וכבר כתבו התוס' שאין זה דומה למה שאמרו (לעיל פח:): שאם שכח קודם זריקת הדם מה אמר לשליח, אם לשחוט גדי או טלה, ושחט לו אחד מהם – חייב בפסח שני. הרי שמחמת הספק אנו מחשיבים אותו כמי שאינו ראוי לאכילה ודאי, שלא יצא ידי חובתו. וטעם החילוק יש מבארים, כי שם בשעת זריקה אין ידוע לשום אדם אם הוא מנוי עליו אם לאו, אבל כאן לפי הצד ששלו נשחט ונזרק ראשון, הרי היה ראוי לכולם לאכילה והיה בידם שלא לשחוט את השני, והעדר ידיעתם משחיתת הראשון אינו מכריחם לשחוט שני שהרי יכלו לחקור ולשאול אם כבר נשחט – הלכך ספק כזה שאינו אלא חוסר ידיעה ובירור, אינו מחשיב להיותם בגדר 'אינו ראוי', שלא כספק מוחלט שאי אפשר לבררו (עפ"י גליונות קהלות יעקב).

ואם תאמר, שחטו שניהם כאחד מדוע פטורים מפסח שני, והלא לשום אדם אינו ידוע מי קדם. ויש לומר שבידם היה שלא לזרוק הדם. עפ"י הגר"ח ק.

ע"ע: לחם משנה קרבן פסח ג, ד; קרני ראם על המהרש"א; צ"ח ושפת אמת. עוד בענין 'אינו ראוי' מחמת הספק – ע' במובא לעיל בדף פט.

דף צט

'מכאן אמרו חכמים יפה שתיקה לחכמים...'. הצ"ח דקדק: אמנם כשאין ידוע איזה נשחט ראשון נמצאו מפסידיים על ידי אמירתם כי אילו שתקו היה כל אחד אוכל משלו, אך הלא כנגד זה לפעמים מפסידיים על ידי השתיקה, שאם רק אחד מהם מצא ושחט והשני לא שחט כלל, אזי אילו אמרו זה לזה היו הכל יוצאים בפסח שנשחט, וכשהם שותקים אין יוצא בו אלא זה ששחט.

ופירש, כשהם שותקים אמנם יתכן שלא יצאו בפסח ראשון, אבל בכל אופן הם עושים פסח שני, אבל כשהם אומרים זה לזה ואין ידוע מי נשחט ראשון, הלא שניהם אינם עושים פסח שני (כפי שכתב הרמב"ם), נמצא אם כן הפסד גדול יותר שאינם אוכלים קרבן פסח לא בראשון ולא בשני.

אולי יש מקום לפרש בדרך אחרת; על פי מה שכתב הרמב"ם (ג, ו) שאם לא אמרו זה לזה כלום 'אעפ"י שהיה בלבם שישחוט כל אחד מהן על חברו, או שהיו שם רמזות ודברים שאומדן הדעת בהן שכל אחד שימצא ישחוט על חברו – הואיל ולא פירשו ולא אמרו זה לזה כלום, אינן אחראין זה לזה'. ויש להעיר על תוספת זו שהוסיף על המשנה שאמנם בא לבאר את החידוש שבסיפא, אך אין זה מדרך הרמב"ם להוסיף דברים על המפורש –

אך אפשר שדבר גדול משמיענו בזה, שאם אכן לא שחט אלא אחד מהם – הרי כולם אוכלים משלו הגם שלא אמרו במפורש, כי הדברים מראים שהם חפצים בכך וגם הוא שחט בעבורם [ואפשר שמועיל באופן זה מדין 'זכין לאדם', ואף על פי שהמפריש פסח על חברו ללא דעתו לא עשה כלום (גדרים לו), כאן יש דעת]. ורק כששחטו שניהם הרי הוברר למפרע שאינם חפצים בשל האחר, ולכן גם אם שלהם נשחט אחריו הם אוכלים משלהם, כי בשחיתתם גילו שמעיקרא לא התמנו על שלו. משא"כ כשאומרים לו במפורש, לא בטלה שליחותם בגילוי דעת שגילו בשחיתתם.

וזהו 'פה שתיקה לחכמים' – כי לחכימא די ברמיזא ובוה ימצא מורוה בכל אופן, שאם ישחוט רק האחד יכולים שניהם לצאת בו, ואם ישחוט שניהם, כל אחד יוצא בשלו. ובגלל שאמרו במפורש שישחוט עבורם, נמצא מופסדים. הרי שתוספת זו של הרמב"ם היא מבוארת מדברי הגמרא, במה שאמרו 'פה שתיקה לחכמים' – ולכך הביאה.

'יפה שתיקה לחכמים' –

'לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו. וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא. ואמרו, לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה, יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים. והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט – הרי זו סבלות, ועל זה נאמר כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים. סייג לחכמה שתיקה. לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר' (רמב"ם הלכות דעות ב,ד,ה). ראה עוד בהרחבה בפירוש הרמב"ם למסכת אבות א,יז.

פרק עשירי

'עד שתחשך'. משה ומתן בדברי התוס' כאן, ובענין קיום מצוות היום בזמן תוספת שבת ויום טוב – ע' תוס' כתובות מז. או"ח תרלט,ג; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; קובץ שעורים אמת ליעקב וברכת אברהם. וע' במובא ביוסף דעת חולין קא:

'ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב'. יש מפרשים: אפילו עני שאין לו כרים וכסתות להסב עליהם – לא יאכל עד שיסב. עוד אפשר לפרש: אפילו עני שאין דרכו לאכול בהסבה והוא אמינא שייפטר מלהסב [כדרך שכתב הרשב"ם (קח). שמפני כן נשים פטורות מהסבה, כי אין דרכן בכך. וכן כתב ראבי"ה שעתה שאין רגילים להסב בכל השנה, אין חיוב], קמשמע לן שאינו פטור מלהסב בליל פסח, שכל ישראל צריכים לנהוג מנהג חירות כבני מלכים, גם אם בכל השנה אינו באותו מצב (עפ"י מרומי שדה). או יש לפסק כך: ערב פסחים... לא יאכל אדם עד שתחשך – אפילו עני שבישראל שהוא רעב ולא אכל כמה ימים, אעפ"כ לא יאכל עד שתחשך. ועתה מתחיל דין חדש: לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו... (עפ"י תוס' ועוד).

ויש מי שמפרש: אפילו עני שדרכו לאכול מבעוד יום [כמו שאמרו בריש ברכות], בליל פסח לא יאכל עד שתחשך (ברית שלום פרשת בא, הובא בתוס' רעק"א. וע' מגדים חדשים ב: מה שהעיר על פירוש זה).

'ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי'. פירוש, שלא ימנע עצמו מלקבל צדקה לצורך ארבע כוסות (עפ"י תוס'), וגם אם לא יתנו לו, צריך לחזור בכל כחו אחריהם (עפ"י רשב"ם). [בפשטות נראה שהוא הדין לשאר מצוות עשה, אפילו מדרבנן, צריך לחזור על הפתחים בשבילם. כן נקט בבאור הלכה (תרנו ד"ה אפילו) והקשה על המבואר בעולת תמיד ואליה רבה שאינו מחויב. ונראה שלדעתם רק כאן החמירו לחזור על הפתחים משום פרסום הנס. וכן משמע במגיד משנה (חנוכה ד,יב).

וע' חזון איש ב"ק כג, כח אודות חיוב להשכיר עצמו כדי שיוכל לקיים מצות עשה, שאם הדבר כרוך בבזיון יש לדון משום כבוד הבריות שדוחה המצוה ב'שב ואל תעשה'. וע"ע שבט הלוי ח"ד סד].

אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה'. הגם שאוכל לתאבון ולהשקט רעבוננו – נחשב הידור מצוה כפרש"י ורשב"ם (וכ"מ בתוס' קכ.). ויש ללמוד מכאן לכל כיו"ב.

ואולם אם עיקר כוונתו למטרה האחרת, הרי זו פניה חיצונית ופגם במצוה וכמו שאמרו (בנזיר כג.) שהאוכל פסח כדי להשקט רעבוננו ולא לשם מצוה, אין זו מצוה מן המובחר (כפי שפרשו שם רש"י ומאירי. וע' רמב"ן יבמות מ.), וכעין שאמרו שלכך אין פירות גינוסר וחמי טבריה בירושלם – כדי שלא יעלו לרגל בשבילם, אבל כל שעושה למצוה ויש לו גם רצון חיצוני, לא הפסיד [וכיו"ב לענין פטור 'עוסק במצוה' מן המצוה, מבואר בפוסקים לענין תגרי תפלין שתלוי מה עיקר הכוונה].

הני מילי בערבי שבתות וימים טובים, אבל בערב הפסח אפילו סמוך למנחה נמי אסור'. כתב הר"ן בחדושי: אף על פי שמצות עונג שבת גם היא מדאורייתא כמו אכילת מצה, מכל מקום לא ציוותה תורה במפורש על אכילה אלא לקדש את השבת ולענגה, ואם לא עינג באכילה אינו חייב, משום כך אמר רבי יוסי אוכל והולך עד שתחשך, משא"כ במצוה.

נקט כדבר פשוט שמצות עונג שבת דאורייתא. וע' גם בשו"ת הרשב"א ח"א קכו תריד. ואולם בפסקי הרי"ד כאן נקט שאינה אלא מדרבנן. וע"ע בדעות הפוסקים בענין: שדי חמד ע, סה; שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח כב; צל"ח; באר יצחק אה"ע ב. יש אומרים (ע' בספרים הנ"ל) ששלש סעודות בשבת מדאורייתא. וגם לדבריהם צ"ל שסעודת שבת עיקרה משום עונג ויסודה הוא שלא לצער עצמו בשבת [ולכך הרואה חלום רע שצער לו לאכול – מתענה. גם מובן מה שאמרו (בשבת קיח) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, שאינו נוטל מן הקופה לסעודה נוספת של שבת – כי גדר מצות העונג כפי האפשרות שבידו ולפי מצבו] לפיכך אין חיוב להיכנס כשהוא תאוה. ועוד, כשם שעיקר המצוה אינה חוב מוחלט בל יעבור אלא לעונג, לכן לא חייבוהו לצער עצמו מקודם כדי שיתענג. משא"כ 'חיו בא' דמצה' הואיל ומוטלת כחובה גמורה גם הידורה חובה.

*

ענין מסכת פסחים, שמתחיל אור לארבעה עשר ומפרש בגמרא דלישנא מעליא נקט ושלא יוציא דבר מגונה מפיו. ופרק אחרון הוא 'ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם', היינו שיצמצם עצמו באכילה כדי שיתן מקום שתחול הקדושה. ואלו השנים מלמד חג הפסח לישראל; על צמצום אכילה וצמצום הדיבור, וממילא יהיה דבורו של אדם בקדושה וכל עניניו בקדושה, שגם כן נכללו במצות פסח להרבות לספר בנפלאותיו של הקב"ה ואכילת קדשים ומצות (מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס ושם ח"א פסחים ד. וע"ע מחשבות חרוץ). יש להוסיף הרמז ש'ניסן' בגימטריא ב' פעמים 'פה' (ע' בני יששכר ניסן א, ט) – שבו התיקן לשתי פעולות הפה, האכילה והדיבור.

הנהגה בלילה הראשון של פסח צוה השי"ת שהאדם יברר את פיו; כי כחות הפה המה אכילה ושתיה ודיבור, וצוה השי"ת מצות אכילת מצה ושתיית הכוסות, ובזה יתבררו אכילות ושתיות של כל השנה, שהמצוות האלו יגנו על האדם על כל השנה, שלא יבואו דברים האסורים לפיו. וכנגד כח הדיבור צוה השי"ת אמירת ספור יציאת מצרים ובזה יש הגנה על כל השנה שלא ידבר דיבורים האסורים. וזהו למען תהיה תורת ה' בפיך – שכל כוחות הפה יהיו מבוררים מאד ומלאים דברי תורה' (שם פר' בא ד"ה למען).

קכו

אפילו מת אחר חצות שהבן מביאו לפסח – לא יביאנו לבדו, שאין שוחטים על האונן בפני עצמו שמא לא יוכל לאכול ויבוא הבשר לידי פסול, אלא מצטרף עם אחרים (כדלעיל צא. ול"ק ברש"י יתכן שהאוננים מביאים בפני עצמן לאחר חצות).

לא היה בנו ממונה עמו – יביאנו לשם שלמים [בט"ז ולא בט"ו] – כמאן דאמר נדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב. ובי"ד אינו יכול להקריב קרבן – שהרי אונן הוא]. ולמאן דאמר יש דיחוי בבעלי חיים (כסתם מתניתין, וכדעת רבי יהודה. וכן סובר רבי יוחנן. ע' יומא שם ועוד), אם מת לאחר חצות וגם לא היה גוסס בחצות (רב שריא) – נדחה הקרבן מהקרבה וירעה עד שיסתאב ויביא בדמיו שלמים (רב אשי). ואולם אם הפריש הבהמה לאחר חצות – למאן דאמר 'חצות קבע' אין כאן דיחוי וייקרב שלמים (רבינא). הרמב"ם (ק"פ דה, פסק שאפילו מת לאחר חצות לא נדחה הקרבן מהקרבה אלא יקרב שלמים.

דף צח

קפא. מה דין הפסח שנתערב בזבחים אחרים?

הפסח שנתערב בזבחים – כולם ירעו עד שיסתאבו, ויימכרו, ויביא בדמי היפה שבהם לכל קרבן. כגון פסח עולה ואשם שנתערבו והיה היפה שבהם שוה סלע; מביא שלש סלעים, נוטל אחת ואומר: העולה, היכן שהיא נמצאת תהא מחוללת על סלע זו. ויקח בסלע זו עולה. ונוטל סלע שניה ואומר כל מקום שהוא האשם יהא מחולל על סלע זה, ומביא בו אשם. וכן בסלע השלישי יביא פסח – בזמנו. ולאחר הפסח – שלמים (רש"י).

א. משמע שאי אפשר להביא פסח לשנה הבאה מדמי הפסח. ויש לפרש הטעם מפני שכבר נתחייב להביא בהם שלמים כדין מותר הפסח, ושוב אי אפשר אח"כ להביא פסח, שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (עפ"י שפת אמת).

ב. יש מי שכתב שלדעת הסובר בעלי חיים נידחים, יש להביא בדמי הפסח עולת נדבה (עפ"י תוי"ט – לפי גירסה אחת בראשונים במפריש נקבה לפסחו, שהדמים לנדבה). ויש מי שחולק מפני שהתערובת אינה נחשבת דיחוי גמור לדחות הדמים מיעודם (עפ"י צ"ח).

נתערב הפסח בבכורות [והרי הבכור שוה בסדר עבודתו לפסח]; רבי שמעון אומר: אם מנויי הפסח הזה הם חבורת כהנים – יאכלוהו. ומבואר בגמרא שחכמים אוסרים מפני שממעט בזמן אכילת הבכור ועלול להביא קדשים לבית הפסול, אלא ימתין עד שיוממו ויביא בהמה בדמי שמינה ויאמר, הפסח היכן שהוא נמצא – יתחלל עליה, ותיקרב זו שלמים כדין מותר הפסח. והבהמות שנתערבו יאכלו בתורת בכור בעל מום [שאינן נשחט ונמכר באטליז ולא נשקל בליטרא. ולפי שאין פדיון לבכור בעל מום אי אפשר למכרם ולהביא בדמיהם פסח ובכור].

א. בדומה לכך כשנתערב הפסח בבהמת מעשר; לדברי רבי שמעון יאכלו שתיהן בלילה כפסח. וחכמים אומרים שתיהן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו כמעשר (עפ"י תוספתא קרבנות ח, ד).
ב. הלכה כחכמים (רמב"ם קרבן פסח ד, ח; פסוה"מ ו).

דפים צח – צט

קפב. מה הדין במקרים הבאים?

- א. חבורה שאבד פסחה, והלך אחד מהם לבקשו ומצא ושחט, והם שחטו פסח אחר.
- ב. כמה חבורות שנתערבו פסחיהם.
- ג. שני אנשים שנתערבו פסחיהם.

א. חבורה שאבד פסחה, והלך אחד לבקש אחריו ומצאו ושחטו, וגם הם שחטו אחר; אם לא אמרו זה לזה דבר, הוא אוכל ממה ששחט והם אוכלים ממה ששחטו, ואין משנה מי נשחט ראשון.

אף על פי שהיה בלבם שישחוט כל אחד על חברו, או שהיו שם רמזות דברים שאומדן הדעת בהם שכל אחד שימציא ישחוט על חברו – הואיל ולא פירשו ולא אמרו זה לזה כלום, אינם אחראים זה לזה (רמב"ם קרבן פסח ג,ו).

אמרו לו: צא ובקש ושחט עלינו; אם שלו נשחט ראשון – כולם אוכלים משלו (ושלהם פסול ויצא לבית השריפה מיד, ואין צריך עיבור צורה. צ"ח). אם שלהם נשחט ראשון – הוא אוכל משלו והם אוכלים משלהם, שהרי בשחיטתם חזרו בהם ומשכו ידיהם מן האבוד. ספק מי נשחט ראשון – הוא אוכל משלו והם אינם אוכלים כלום, ושלהם יצא לבית השריפה (בבוקר יום ט"ו. צ"ח) מפני הספק. ופטורים מפסח שני.

לא אמרו לו כלום אלא הוא אמר להם אם אחרתי צאו ושחטו עלי; אם שלהם נשחט ראשון – הוא והם אוכלים משלהם. שלו נשחט ראשון – הוא אוכל משלו והם אוכלים משלהם. ספק – הם אוכלים משלהם והוא אינו אוכל כלל, ושלו יצא לבית השריפה ופטור מפסח שני.

אמר להם ואמרו לו – אוכלים כולם מן הראשון. ספק מי ראשון – שניהם יוצאים לבית השריפה.

באופן זה שניהם פטורים מפסח שני (רש"י ורמב"ם). ואילו הצ"ח צידד שחייבים (ע"ש).

ויש מי שכתב שבמקרה זה, אם שחטו בבת אחת – זורק הדם מאיזה שירצה, כדין מפריש שני קרבנות לאחריות (עפ"י רא"מ הורביץ). אולם ברמב"ם (ג,ו) מפורש שאין חילוק בדבר.

ב. כמה חבורות שנתערבו פסחיהם; תמשוך כל חבורה טלה אחד, אחד מכל חבורה יבוא אצל כל חבורה וחבורה, כך שעל כל טלה יהא לפחות אדם אחד מכל חבורה. כל בני חבורה יאמרו לפני כל אחד שבא מחבורה אחרת: אם שלנו הוא הפסח הזה – ידיך משוכות משלך ונמנית על שלנו, ואם שלך הוא הפסח הזה – ידינו משוכות משלנו ונמנינו על שלך, ואחר כך שוחטים.

ולמה עושים כן? מפני שאי אפשר להניח הפסח ללא מנויים, הלכך אין יכולים כל בני חבורה להימשך מפסחם ואחר כך יתמנו עליו אחרים, כי אז נמצא עומד ללא מנויים.

ולדברי רבי יהודה [וכן דייקו ממשנתנו], צריך שיהא קיים על הפסח אחד מבני חבורה ראשונה דוקא, הלכך חמש חבורות שיש באחת מהן ארבעה אנשים, אין להם תקנה זו שהרי נמצא פסח אחד שאפשר שלא נשאר בו אפילו אחד מחבורה ראשונה שלו.

נראה מלשון רש"י שאדם שיש לו פסח, יכול לומר לחברו הריני ממנה אותך על פסחי ואני מושך ידו ממנו בבת אחת – שאין זה מניח את הפסח ללא בעלים. אבל בחבורות שנתערבו פסחיהם אי אפשר לעשות כן מפני שכאן צריך שיחולו בבת אחת שתי המשכות ושני מינויים ואי אפשר לו להיות מנוי אלא אם כן משך מקודם, שאין נמנים על שתי פסחים כאחד (עפ"י חזון איש קכד. ע"ש).

ג. שני אנשים שנתערבו פסחיהם; כל אחד מושך לו טלה לעצמו, וממנה כל אחד אדם מן השוק על פסחו כדי שיהיו כאן שתי חבורות, ואחר כך אחד מהם בא לו אצל הפסח השני וכן אחד מן השני בא לו אצל זה, ומתנה כל אחד עם חברו שבא לו מהחבורה השניה, אם שלי הוא פסח זה – ידיך משוכות משלך ונמנית על שלי, ואם שלך הוא פסח זה – ידי משוכות משלי ונמנית על שלך. [ואף לרבי יהודה המצריך שיהא אחד מבני חבורה ראשונה קיים, מודה כאן שמועיל כמבואר בסמוך].